

нии объективного существования этноса-нации. С 2004 года национальное строительство в Украине вышло на стадию обостренного поиска общего семиозиса. Осознавая свою цель в консолидации украинского общества, Президент опробовал несколько различных моделей: «западная – либеральная» в политической сфере (в попытке представить европейский выбор Украины, как единственно верный), проект «поместная церковь» – в сфере религиозной духовности, сейчас наиболее значимым проектом является проект «голодомор – геноцид украинского народа». Интерес к этой конструкции состоит во временной удаленности ее от текущих проблем Украины и в четкости образов «жертвы» и «палача». «Украинский народ – жертва» – сильный, но негативный коннотат. Данный семиотический конструкт базируется на четком маркировании образа врага. Эта позиция может усилить и без того сильные разбегающиеся модели смыслов в Украине. Для западной Украины голодомор нет так был актуален по последствиям (напомним, это ещё не была территория Советского Союза), но сегодня эта тема интересна как вариант пересмотра советской истории, для Восточной Украины – это страшная реальность прошлого, но есть стойкое нежелание пересматривать историю, чтобы не ухудшить отношения с Россией.

Источники и литература

1. Андерсон Б. Воображаемые сообщества. Размышления об истоках и распространении национализма / пер. с англ. – М.: Канон-пресс-Ц, Кучково поле, 2001. – 288 с.
2. Воропай Т. Національна ідентичність як теоретична та практична проблема сьогодення // Розвиток демократії та демократична освіта в Україні: Матеріали II міжнародної конференції (Одеса, 24–26 травня 2002 р.). – К.: Ай Би, 2003. – С. 125–135.
3. Геллнер Э. Нации и национализм: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1991. – 320 с.
4. Гнатюк О. Прощание с империей. Между Востоком и Западом // Перекрестки. Журнал исследования восточноевропейского пограничья. – №1–2. – 2005. – С. 37–98.
5. Жижек С. Добро пожаловать в пустыню Реального / Пер. с англ.– М.: Фонд «Прагматика культуры», 2002. – 160 с.
6. Кимлічка В. Лібералізм і права меншин: Пер. з англ. – Харків: Центр освітніх ініціатив, 2001 – 176 с.
7. Краснодарьски З. Демократия периферии // Перекрестки. Журнал исследования восточноевропейского пограничья. – №1–2. – 2005. – С. 229–298.
8. Рабкин Я. http://www.is.svitonline.com/philosophy/Rabkin.htm#_Toc136220707
9. Локшина Т., Лукашевский С. Проблема этнической и религиозной нетерпимости в российских СМИ: сравнительный анализ ситуации в центральных и региональных СМИ. [Http://www.hro.org/editions/h_speech/04.html](http://www.hro.org/editions/h_speech/04.html)

Соловей Г.С.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ТА НЕЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Після 1945 року, коли закінчення Другої світової війни змінило вектор розвитку національних держав Європи таким чином, що усі легітимації „відповідали універсалістському духу політичного Просвітництва” (Габермас), у західному світі було забезпечено сприятливі умови для розвитку соціальної держави. В благополучних і мирних державах Західної Європи і також частково у США розвивалася економіка змішаного типу, яка дозволяла удосконалювати громадянські права і вперше ефективно реалізувати основні соціальні права. Збільшення у десять разів світової торгівлі промисловими товарами лише в період від початку 1950-х до початку 1970-х років спричинили зростання диспропорції між бідними і багатими регіонами планети. Але соціальні гарантії, які щоразу охоплювали щодалі більше аспектів життя, вперше „підкорили ефективну форму капіталізму” (Габермас), згладили соціальне напруження між різними верствами населення розвинених країн.

Уряд та ринок в межах національних держав піддаються постійному впливу від ринкової та урядової діяльності інших країн, виникає конкуренція, боротьба за політичний вплив та за ринки збуту. Щоб економіка кожної з країн була конкурентноспроможною в умовах жорсткої конкуренції, що панує у глобалізованому світі, всередині держави наприкінці ХХ століття скорочуються видатки на соціальний сектор. Перебудова і руйнування соціальної держави є прямим наслідком економічної політики, яка орієнтована на пропозицію, націлена на дерегуляцію ринків, скорочення субсидій та покращення інвестиційних умов, зниження прямих податків та приватизацію державних підприємств.

Демонтаж соціальної держави у багатьох розвинених країнах сьогодні призводить до відновлення кризових тенденцій, які долалися її засобами. Зростає бідність і соціальна нестабільність на фоні збільшення різниці в доходах, десолідаризація суспільства у довгостроковій перспективі означає руйнування ліберальної політичної культури. Соціальні права є основою демократичного громадянства – така формула є підґрунтям легітимації та джерелом розуміння справедливості в сучасному світі. На основі проведення ґрунтовного дослідження, яке охоплювало 72 країни з населенням, що складає 83 відсотки від населення земної кулі, Брюс Гілей дійшов висновку, що трьома головними джерелами легітимації для державної влади в сучасному світі є добре управ-

ління, демократичні права та зростаючий добробут⁴. Усі ці три складові – умови існування соціальної держави – доводять свою дієвість у різних куточках світу, що глобалізується.

Концепт державної легітимності можна визначити наступним чином: держава здобуває більшу легітимність тоді, коли її громадяни вважають її такою, що добре використовує державну владу. Суб'єктами схвалення держави завжди виступають її громадяни, а об'єктом схвалення – увесь комплекс процесів, інституцій та норм, які втілюють політичну владу. Чинниками, які дозволяють державній владі бути більш легітимною традиційно вважалися такі як зовнішня безпека, внутрішній порядок, загальний добробут, свобода та законність. У післявоєнний період, з розквітом держави загального добробуту до цього переліку додаються такі фактори як соціальна довіра, громадянське суспільство. Сьогодні на легітимність впливає такий фактор як оцінка персонального доходу або доходу домогосподарства. У будь-якому випадку, зростання доходів оцінюється як позитивний симптом, країна, доходи населення якої зростають, вважається такою, що розвивається і процвітає.

Скорочення соціальних програм призводить до зростання почуття несправедливості у державах, які пережили еру розквіту соціальної держави, а тепер погодилися на скорочення її функцій. Національні держави сьогодні змушені досягати економічних цілей за рахунок цілей політичних та соціальних. У рамках глобалізованої економіки національні держави можуть покращувати міжнародну конкурентноздатність своїх підприємств лише через самообмеження впливу уряду на економічну сферу. Глобалізація економіки, яка набагато випереджає процес формування глобальної соціальної політики, руйнує ту відносну рівновагу, яка тимчасово була досягнута завдяки соціальній державі. Функції соціальної держави мають перейти певною мірою до транснаціональних акторів, таких як міжнародні організації чи об'єднання на зразок Європейського союзу. Уряди країн не можуть далі діяти, виходячи лише із власних партикулярних інтересів, світ має рухатися до конфедерації держав, описаної іще Кантом, у рамках якої вони мають безальтернативно співпрацювати на засадах космополітичної солідарності.

Руйнування основ ліберальної культури тут не є єдиною причиною. Найголовнішою причиною глобального узгодження дій і створення глобальної „сітки безпеки” без відміни „сіток безпеки” соціальної держави на рівні національних держав постає руйнування довіри. Населення планети має об'єднатися в „недобровільне суспільство ризику” (Габермас).

Глобалізація сучасних економічних процесів з розвитком науки і техніки перетворює принцип максимізації прибутку на етичний принцип, що панує по всій планеті. Розуміння розвитку країни, яке пов'язується насамперед із зростанням внутрішнього валового продукту, зводиться до зростання економічних показників, а трактування добробуту громадян концентрується на кількості та якості споживаних ними матеріальних благ. Розвинені держави, згідно з ідеєю прогресу, мають слугувати зразком для держав, що розвиваються. Якщо ж критерієм розвитку і добробуту вважати рівень споживання, то й рівнятися держави третього світу мають на стандарти споживання, притаманні західному суспільству.

Таке специфічне розуміння розвитку приводить до кількох наслідків, які необхідно означити для розуміння перспектив функціонування соціальної держави за доби глобалізації. Насамперед звернемося до самого поняття розвитку й прогресу. Прогрес виробництва, науки і техніки дає людині можливість трансформувати світ, залежно від власних прагнень. Але технічна можливість здійснення певних перетворень у природі чи суспільстві завдяки досягненням науки і техніки зазвичай здійснюється, не враховуючи прямих та побічних наслідків, які можуть бути завдані довкіллю. Асинхронія розвитку, що виражається через сталість етосу відносно до прогресу технічного знання перетворюється на безвідповідальність перед природою та наступними поколіннями за шкоду, спричинену споживачьким ставленням до природних ресурсів.

По-друге, розвиток техніки призводить до задоволення базових потреб людини, водночас продукуючи безліч інших. За таких умов розуміння добробуту перетворюється на безнастанну гонитву за задоволенням усе нових потреб. Соціальна держава, яка вважається гарантом достойного життя своїх громадян може перетворитися на няньку для вередливої дитини, що вимагає усе нових іграшок.

По-третє, соціальна держава, яка виникла на Заході, стає прикладом для держав, що розвиваються. Тобто, західний рівень споживання постає мірилом добробуту для всього світу. Джерелом легітимності соціальної держави західного типу постає рівень життя її громадян, що невинно зростає. Але не варто забувати, що індустріальне суспільство (як соціалістичної так і капіталістичної моделі) потребує постійної експансії, розширення ринків збуту. Тож підвищення рівня життя одних країн відбувається а рахунок інших, досягнення одного високого рівня життя для всіх (на рівні сучасних США чи Західної Європи) є неможливим через високу затрату енергетичних ресурсів. Якщо кожен житель планети споживатиме стільки ж енергії як і середній мешканець розвинених країн, то екологічні ресурси планети дуже скоро вичерпають себе.

Вітторіо Гьосле пропонує називати сучасний стиль життя, орієнтований на прибуток, таким, що рухається в економічній парадигмі. Економічне зростання тут розуміється як розвиток, а затрати на збереження довіри – не обов'язковими витратами. Розвиток соціальної держави в межах економічної парадигми за доби глобалізації зводиться до намагання вирівняти доходи у різних куточках нашої планети. А що розвинені країни за допомогою технічних та економічних чинників захищать рівень життя своїх громадян, то країнам, що розвиваються не залишатиметься нічого іншого як торувати шлях так званої наздоганяючої модернізації, тобто підвищувати рівень життя своїх громадян, орієнтуючись на рівень споживання в багатших країнах. За таких умов поширення соціальної держави до планетарного масштабу погрожує перетворитися на "гонку споживання", на відміну від "гонки озброєнь", характерну за доби протистояння ринкової та планової економік.

⁴ Gilley B. The Determinants of State Legitimacy: Results for 72 Countries // International Political Science Review, Vol. 27, 2006, # 1, pp. 47

Зростання потреб громадян у розвинених країнах уряди задовольняють за рахунок об'єктів найменшого спротиву: тих держав, які ще не укріпилися як соціальні держави та за рахунок експлуатації природних ресурсів (тобто за рахунок "мовчазних прийдешніх поколінь"). Тим самим країни третього світу і природа загалом позбавляються рівноправності: перші – тому що, мовляв "ще не доросли до правової держави", а природа взагалі позбавляється будь якого онтологічного права. Гьосле щодо цього зазначає: "Справедливість не поширюється лише на членів власної культури, навпаки, вона має постійно розширюватися у просторі та часі", охоплюючи представників різних культур, живих мешканців планети та й саму планету загалом.

Утвердження споживацьких ідеалів у планетарному масштабі призведе до невпинного вичерпування природних ресурсів – наголошують екологи вже від середини 80-х років ХХ ст. Соціальна держава – це не держава споживання, а держава турботи уряду про своїх громадян, отже екологічна криза не відміняє постулатів соціальної держави, навпаки, заміна економічної парадигми екологічною (В. Гьосле) дозволить включити до соціальних прав громадян право на здорове довкілля. Зміна орієнтації людства від споживання природних благ до збереження світу існування трансформує також і образ соціальної держави: від такої, що дає своїм громадянам якнайбільше матеріальних благ до утверджувача аскетичних ідеалів забезпечення базових потреб і збереження планети для наступних поколінь.

Права природи як обмежувач людської цілераціональної діяльності стали основою праць таких представників німецької практичної філософії як Ганс Йонас, Карл Маєр Абіх, Вітторіо Гьосле. Обстоюючи тезу про перехід від соціальної до екологічної держави, Вітторіо Гьосле говорить про зміну етичної парадигми на зламі століть: якщо ХІХ століття вимагало перетворення правової держави на соціальну, то прихід ХХІ століття поставив умову переходу від економічного принципу задоволення партикулярних інтересів до принципу відповідальності перед прийдешніми поколіннями за збереження природи.

Суспільна справедливість за доби глобалізації має концентруватися не навколо кількості споживаних благ та права на економічний розвиток, поняття суспільної справедливості має визначатися поряд із поняттям суспільної відповідальності. Як зазначає В. Гьосле: "універсалізація прийнятих на Заході життєвих стандартів... очевидно приведе Землю до екологічної катастрофи" Заздрість до того, хто споживає більше не мусить стати визначальною у визначенні пріоритетів так званих країн, що розвиваються. Етос збереження планети Земля для майбутніх поколінь має поєднуватися із національним партикулярним етосом, який спрямований не на споживання благ, а на співжиття з природою. Природі має бути повернено її онтологічну, а не ринкову цінність: ліс цінний не тим, що за деревину дають великі гроші, а тим, що є самоцінним, живим, крім того, ліс є середовищем життя для тварин і рослин, можливою рекреаційною зоною для наступних поколінь. Отже, добробут людини в соціальній державі не має забезпечуватися за рахунок знищення природи (за рахунок наступних поколінь). Майбутні покоління мають право жити у придатному природному середовищі – цю ідею все частіше обстоюють прихильники соціальної держави. Таким чином екологічне право перетворюється на право соціальне.

Супруненко О.С.

УКРАИНА POSTSOVETICA: ПРОСТРАНСТВО СЕМАНТИЧЕСКИХ ИНТЕРАКЦИЙ

Как известно, развал Советского Союза и получение независимости его республиками положили начало трансформациям на всех уровнях – от глубинно-психологического до общенационального. В ментальной, материальной сферах социальной жизни украинцев с 1991 года происходит переворот, сопровождаемый кризисами различного толка: кризис массового сознания, кризис идентичностей, кризис жизненных стратегий, социальных / экономических / политических планов и ожиданий и т.п. Некоторые из этих кризисов недостаточны, а большинство – вовсе не разрешены и по сей день. Немаловажными в таких условиях выступают научные теоретизирования по поводу таких явлений. Некоторые аспекты одного из теоретических построений, именуемого автором социосемантическим, предлагаются к рассмотрению ниже.

Социосемантический подход в целом представляет собой конфигурацию взаимодополняющих методов и методологий философского, социально-гуманитарного знания, относящегося к различным параметрам смысловых взаимодействий в социуме. Мы полагаем, что подобная конфигурация откроет исследователю-социологу более перспективный ракурс общественной жизни для изучения и дальнейшей рефлексии социосемантических интеракций.

Наша позиция в целом сходна с позицией автора синтетического аналитического подхода к социальному кризису, где кризис рассматривается как "инструмент" истории. С той лишь разницей, что нас интересует возможность концептуализации социосемантического подхода, где основным методологическим "ядром" и "инструментом" для нас выступает категория "социальный смысл", а условием его теоретического обоснования – анализ ситуации социального кризиса (хаоса смыслов). Тогда как у Леонида Бляхера предмет и цель исследования иные: "мы стремимся построить философскую модель социального хаоса и на ее основании исследовать виртуальные социальные образования (*авт.*: например, социальные смыслы)" [1, с. 9].

Данный же доклад ставит целью раскрыть некоторые онтологические проявления семантической интеракции современного украинского общества. Здесь необходимо оговориться, что мы будем подразумевать под «социальным смыслом» интегративную форму выражения человеческого мышления и опыта индивидуально-коллективного и физически-интеллектуального социального существования относительно отдельных форм, способов и проявлений этого существования.

Наиболее общие типы социальных смыслов, на наш взгляд, таковы: